

**TRAJİK GERÇEKÇİLİK
VE
MODERN TOPLUM**

JOHN ORR

HECE

John Orr; Edinburgh Üniversitesi Toplum Bilim Bölümü'nde öğretim görevlisidir. Toplum Bilim, Sinema Araştırmaları ve İngiliz Edebiyatı öğretmektedir. Trinity College, Dublin ve Princeton İleri Araştırma Enstitülerinde konuk öğretim görevlisi olarak bulunmuştur. *Literary Review'*da tiyatro eleştirileri, edebiyat dergilerinde yukarıda belirtilen konularda yazılar yayımlamaktadır. John Orr, modern trajediyi çözümlenerek yeni tarihçilikten hareketle bir roman kuramı oluşturmuştur. Bu kuramı oluştururken, geniş ölçüde Eric Auerbach ve Raymond Williams'tan yararlanırken; Michail Bakhtin, Northrop Frye ve Rene Girard'ın değişik yaklaşımlarından da etkilenmiştir. Yapıtları: 1) *Tragic Realism and Modern Society/The Passionate Political in The Modern Novel*, The MacMillan Press Ltd. Printed in Hong Kong, First Edition 1977, second ed. 1989. 2) *Tragicomedy and Contemporary Culture / Play and Performance from Beckett to Shepard*, MacMillan Academic and Professional Ltd., Printed in Hong Kong, 1991. 3) *Tragic Drama and Modern Society/A sociology of Dramatic Form from 1880 to the present*, The MacMillan Press Ltd. Second Edition, 1989, Printed in China. 4) *Cinema and Modernity*, Cambridge, 1993. 5) *Contemporary Cinema*, Edinburgh University Press, 1998 6) *The Making of The Twentieth Century Novel/Lawrence, Joyce, Faulkner and Beyond*, Printed in Hong Kong, 1987.

Abdullah Şevki; İstanbul-1953 doğumlu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu. İstanbul Üniversitesi'nde İktisat, AÜ DTCF Felsefe Bölümü'nde de Felsefe dallarında yüksek lisans çalışmaları yaptı. ABD'de yaratıcı yazarlık, dil ve felsefe seminerlerine katıldı. Çeviri çalışmalarının yanı sıra, şiir, deneme/eleştiri ve öykü yazıyor. İlk şiirini 1980 yılında *Oluşum* dergisinde yayımladı. Bu tarihten itibaren çeşitli yazın dergilerinde görüldü. Bir öyküsü 2004 yılında Agora Dergisi Öykü Yarışmasında dereceye girerek adı geçen dergide yayımlandı. Başka bir öyküsü de Ümit Kaftancıoğlu adına düzenlenen 2005 Öykü Yarışmasında mansiyonla ödüllendirildi. Keza bir öyküsü de Gazeteci Gila Kohen adına düzenlenen 2005 Öykü Yarışması seçkinde yayımlanmaya değer görüldü. İrlandalı öykü yazarı Joseph Sheridan Le Fanu, Fransız gerçeküstücü şairlerinden öykü ve şiir çevirileri yaptı. "Kana Batkın Anka", "İlk Sessizlik", "Gecenin Evi" ve "Deli Şiir" adlı yayımlanmış dört şiir kitabı var. Çevirilerini İngilizce ve Fransızca dillerinden yapmaktadır.

TRAJİK GERÇEKÇİLİK
VE
MODERN TOPLUM

Modern Romanın
Toplumbilimine İlişkin Araştırmalar

JOHN ORR

Türkçesi:
Abdullah Şevki

HECE YAYINLARI

Hece Yayınları: 130
İNCELEME: 43

Birinci Basım: Aralık 2005
© Hece Yayınları

Kapak Tasarımı: Sarakusta
Dizgi: HECE
Düzelti: Kasım Gezen
Teknik Hazırlık: HECE
Baskı: Öncü Basımevi

ISBN: 975-8988-36-0

HECE YAYINLARI
Konur Sk. No: 39/1 Kızılay/Ankara
Yazışma: P.K. 79 Yenışehir/Ankara
Telefon: (0 312) 419 69 13
Fax: (0 312) 419 69 14
e-posta: hecedergi@yahoo.com

İÇİNDEKİLER

Teşekkür / 9

Kısaltmalar / 12

Çevirenin Önsözü / 13

Giriş / 19

Bölüm I

1. Lukács, Williams, Auerbach: Trajedi ve Mimesis / 25

2. Gerçekçiliğin Reddi I: Eleştirel Kuram / 47

3. Gerçekçiliğin Reddi II: Biçimcilik ve
Genetik Yapısalcılık / 61

4. Trajik Gerçekçilik ve Siyasi Roman / 81

Bölüm II

5. Tolstoy ve Dostoyevski: Tutku ve Rus Toplumunu / 103

6. Dostoyevski: Şeytani Eğilim / 133

7. Zola: Germinal ve Trajik Uygulayım / 155

8. Conrad: Trajik Alayın Yeni Anlamı / 173

9. Thomas Mann: Burjuva Doğrulaması ve
Sanatsal Trajedi / 197

10. Kesilmiş Süreklilik : Sovyet Gerçekçiliği ve
Durgun Don Olayı / 223

11. Malraux ve Hemingway : Trajik İnsanlık Miti / 239

12. George Orwell : Gerçeğin Karabasanı / 265

13. Solzhenitsyn : Trajedinin Sürekliliği / 283

Sonuç: Trajik Gerçekçilik ve Modern Toplum / 307

Kaynakça / 315

Dizin / 319

Nastasyia Filippovna şaşkın şaşkın prence baktı.

'Bir Prens? O bir Prens mi?'

Çok tuhaf. Ama ben onu daha yeni uşak olarak işe aldım. Gönder onu içeriye davetlilere geldiği-

mi duyursun! Ha! Ha! Ha!

DOSTOYEVSKI

Budala

TEŞEKKÜR

Yazar ve yayımcılar, telif hakkı olan materyalin kullanımı için izin vermek nezaketini gösteren aşağıda adları belirtilen kişi ve kuruluşlara;

The Bodley Head (Putnam & Co. Ltd. tarafından yayımlanmış.) ve Alfred A. Knopf Inc.'e, Stephan Garry tarafından çevrilmiş, Mikhail Şolohov'un *Ve Durgun Akardı Don (And Quiet Flows The Don)* ve *Ülkemden Denize Akardı Don (The Don Flows Home To The Sea)* adlı romanlarından yapılan alıntılar için;

Jonathan Cape Limited ve Charles Scribner's Sons, Executors of Ernest Hemingway Estate / Ernest Hemingway'in Mirasçıları adına Ernest Hemingway'in, *Çanlar Kimin İçin Çalıyor (For Whom The Bell Tolls)* / © 1940 Ernest Hemingway –romanından– yapılan alıntılar için;

Jonathan Cape Limited ve Harcourt Brace Jovanovich Inc.'e, Walter Benjamin'in, (1969) yılında Harry Zohn tarafından çevrilen, *Aydınlanmalar: Denemeler ve Düşünceler (Illuminations: Essays and Reflections)* adlı eserinden alıntılar için;

Jonathan Cape Limited ve Farrar, Straus & Giroux Inc.'e, Annette Lavers ve Colin Smith tarafından, Editions du Seuil'ün 1953 © Le Degré Zéro de L'écriture adlı Fransızca yayımından çevrilen Roland Barthes'in *Yazımın Sıfır Derecesi (Writing Degree Zero)*'nden yapılan alıntılar için; Jonathan Cape Limited'a, © 1967 çeviri hakkı gereğince, Editions du Seuil, Paris'in 1964 © Eléments de Sémiologie adlı Fransızca basımından Annette Lavers ve Colin Smith tarafından çevrilen Roland Bartes'in *Elements of Semiology (Göstergebilimin Öğeleri)* adlı yapıtımdan alıntılar için;

Chatto and Windus Limited and Stanford University Press'e, her iki kuruluş tarafından yayımlanmış olan Raymond Williams'in *Modern Trajedi (Modern Tragedy)* adlı yapıtımdan alıntılar için;

William Collins Sons & Co. Limited ve Pantheon Books'a, Random House Inc.'in bir bölümü (*division*) tarafından yayımlanmış, Max Hayward ve Manya Harari tarafından çevrilen, Boris Pasternak'ın *Dr. Jivago (Dr. Zhivago)* adlı romanından alıntı-

lar için;

William Collins Sons & Co. Limited ve Harper & Row Publishers Inc.'e, Mizhael Guybon tarafından çevrilen Alexander Solzhenitsyn'in *İlk Çember (The First Circle)* romanından alıntılar için;

Doubleday & Co. Inc.'e, ve Withers, Solicitors, Trustees of The Joseph Conrad Estate/Joseph Conrad'ın mirasçılarına, *Nostromo (Nostromo)*, *'Narcissus'un Zencisi (The Nigger of the 'Narcissus')* ve *Batılı Gözle (Under Wester Eyes)* romanlarından alıntılar için;

Hamish Hamilton Limited'e, A. Macdonald tarafından çevrilen, André Malraux'nun *İnsanlık Durumu (Man's Estate)* ve S. Gilbert ve A. Macdonald tarafından çevrilen, André Malraux'nun *Umut Günleri (Days of Hope)*'nden alıntılar için, telif hakkı ©1968 André Malraux;

A.M. Heath & Co. Limited'a, George Orwell Miras Yönetimi adına, *Bırak Aspidistra Uçsun [Keep the Aspidistra Flying (1954)]* ve Martin Secker & Warburg Limited'a bu kuruluş tarafından yayımlanan, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört (1949)*'ten yapılan alıntılar için;

The Merlin Press Limited ve Humanities Press Inc.'e, Copyright © 1962, Hannah ve Stanley Mitchell tarafından çevrilen, G. Lukács'ın *Tarihî Roman (The Historical Novel)* adlı yapıtından alıntılar için;

MIT Press'e, Cambridge, Massachusetts, Ladislav Matejka ve Krystyna Pomorska (1971) tarafından yayımlanan, *Rus Poetikalar Üzerine Okumalar: Biçimci ve Yapısalcı Görüşler (Readings in Russian Poetics: Formalist and Structuralist Views)*de yer alan R. Jacobsen'in "Gerçekçilik Üzerine" ("On Realism") başlıklı yazısından alıntılar için;

Martin Secker & Warburg Limited'e ve Alfred A. Knopf Inc.'e, H.T. Lowe-Porter tarafından çevrilen, Thomas Mann'ın *Otuz Yılın Öyküleri (Stories of Three Decades)*'nden *Mario ve Sihirbaz (Mario and Magician)* ve *Tonio Kruger*'den yapılan alıntılar için; Richard ve Clara Winston tarafından çevrilen *Thomas Mann'ın Mektupları 1889-1955 (Letters of Thomas Mann)*'ten Paul Amann'a Mektup (Letter to Paul Amann)'tan, H.T. Lowe-Porter

ter tarafından çevrilen, Thomas Mann'ın romanları, *Büyülü Dağ* [*The Magic Mountain* (1949)] ve *Doctor Faustus* (1949)'tan yapılan alıntılar için;

Penguin Books Limited'e, © Rosemary Edmonds 1954, Rosemary Edmonds tarafından çevrilen (Penguin Classics 1954), Leo Tolstoy'un *Anna Karenina* romanından alıntılar için; © David Magarshack 1955, David Magarshack tarafından çevrilen (Penguin Classics 1955), Feodor Dostoyevski'nin *Budala* (*The Idiot*) romanından alıntılar için; © David Magarshack 1958, David Magarshack tarafından çevrilen (Penguin Classics 1958), Feodor Dostoyevski'nin *Karamazov Kardeşler* (*The Brothers Karamazov*) adlı romanının Birinci Cildinden (Vol.1.) yapılan alıntılar için; © David Magarshack, 1953, David Magarshack tarafından çevrilmiş (Penguin Classics 1953), Feodor Dostoyevski'nin romanı *Ecinniler* (*The Devils*)'den alıntılar için, © L.W. Tancock, 1962, L.W. Tancock tarafından çevrilen (Penguin Classics 1962), Emile Zola'nın *Thérèse Raquin* romanından yapılan alıntılar için; © L.W. Tancock 1954, L.W. Tancock tarafından çevrilen (Penguin Classics 1954), Emile Zola'nın *Germinal* romanından yapılan alıntılar için;

Princeton University Press'e, Copyright © Princeton University Press (1968), Willard R. Trask tarafından çevrilen, Erich Auerbach'ın, *Mimesis: Batı Edebiyatında Gerçeğin Temsili* (*Mimesis: The Representation of Reality In Western Literature*) adlı yapıtından alıntılar için;

Routledge & Kegan Paul Limited ve Beacon Press'e, Herbert Marcuse (1964)'ün yapıtı *Tek Boyutlu İnsan* (*One-Dimensional Man*)'dan yapılan alıntılar için;

University of Nebraska Press'e, Lee T. Lemon ve Marion J. Reis tarafından yayımlanan, *Rus Biçimci Eleştirisi: Dört Deneme* (*Russian Formalistic Criticism: Four Essays*) içinde yer alan B. Thomashevsky'nin "Konusallıklar" ("Thematics") adlı denemesinden alıntılar için; teşekkürlerini sunar.

KISALTMALAR

ibid: Aynı yer.

op.cit. : Önceki kaynağa gönderme için.

p: Sayfa.

pp: Sayfalar.

ff: Sayfanın ya da satırın devamında.

trans. : Çeviren.

bkz.: Bakınız.

i.e. : /id est/ yani, demek ki, başka deyişle.

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

John Orr, *Trajik Gerçekçilik ve Modern Toplum* adlı bu kitabında 19. yy. ve 20. yy.'ın ilk çeyreğinde yazılan Batı romanı ve Gerçekçi edebiyat akımına Trajik Gerçekçilik bağlamında eleştiri ve özgün yorumlar getiriyor. Trajik gerçekçilik edebiyatımızda ayrıntılı olarak incelenmiş bir gerçekçilik türü değil. İnsanın algılanış ve yansıtılış biçimiyle ilgili olması genelinde, Freudçu ve Varoluşçu temeller üzerinde yükselen burjuva gerçekçi edebiyat akımıyla karıştırılabilir rahatlıkla. Bu nedenle, trajik sözcüğünün kökenini, trajik olanın neliğini ve trajik gerçekçi kuramın temel fikirlerini kısaca ortaya koymanın; okuyucunun kimi ön bilgileri edinerek daha rahat bir okuma yapabilmesi açısından yararlı olacağını düşünüyorum.

Kitabın başlığını okuduğunuzda doğal olarak hemen trajik gerçekçiliğin ne olduğunu düşünmeye başlıyorsunuz. Bu nedenle, Antik Yunan kökenli trajik sözcüğünün kökenbiliminden/etimolojisinden hareketle açıklamalarımı geliştirmek istiyorum. Trajik sözcüğünü gündelik hayatımızda da oldukça yaygın biçimde kullanıyoruz aslında... *Tragoidia* ya da *trágos* Eski Yunancada 'keçi' demek, *oidia*'da 'şarkı söyleme' anlamına geliyor. Tragedyanın, İ.Ö. 4. yy.'da Atina'da aktörlerin yanık sesli, hüznü ifade şekline dönüştürüldüğü sanılmaktadır. Trajik'te Eski Yunan dilinde *tragikós* yani 'trajediye ilişkin' anlamına geliyor (Sevan Nişanyan, *Sözlerin Soyağacı, Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, s. 452, Adam: İstanbul 2002.). Antik Yunan düşünürü Aristoteles'de 'trajik olan nedir?' sorusunu sorarak araştırmasına başlamıştır.

Aristoteles, *Poetika* adlı kitabında tragedyayı, öykünme (*mimesis*) ve arınmayı ayrıntılı olarak inceler (Aristoteles, *Poetika / Şiir Sanatı Üstüne*, çev. Samih Rifat, K Kitaplığı: İstanbul 2003). Tragedya Aristoteles'e göre edebiyat ve özellikle dramanın en yüksek biçimidir. Felaketler, kötülükler, üzüntü, acı ve ölümü konu edinir. Tragedya seyircisi oyunu izlerken duygusal ve bilinçsel olarak arınmaktadır (*catharsis*). Klasik geleneğin trajedi tanımında da seyirciler ve yazarlar tarafından paylaşılan değerler ve inançlar bütünü deniliyor tragedyaya... Gerçekte dramatik trajedi bu kitabın konusu ile doğrudan ilişkili değil ama kavramsal olarak bağlantılı bir konu, bu nedenle onunla ilgili olarak da biraz bilgi vermekte yarar gördüm. Ne de olsa tragedya/trajedi, Eski Yunan'da Dyonisos ayinleri, şöenler ve drama ile ilkçağ Akdeniz insanının hayatına girmeye başlıyor.

16. ve 17. yy.'ın erken dönemlerinde trajik kahramanlar yazgısal biçimde olayların içine çekilirler ve karakterlerindeki yazgısal kusurlar nedeniyle ayakta kalamazlardı. İngiltere'de Kraliçe I. Elizabeth ve Kral I. James dönemlerinde oç alma trajedileri çok ilgi çekiyordu. Thomas Kyd'in *İspanyol Trajedisi*, John Webster'in işkence, cinayet ve oç alma oyunu *Beyaz Şeytan* (1612) ve *Malfi Düşesi* (1613) ünlü trajik oyunlardı. 19. yy.'da Henrich Ibsen'in *Bir Bebek Evi* (1879) ve August Strindberg'in *Miss Julie* ve *Ölüm Dansı* adlı dramatik tragedyalari da kadının toplumdaki yerini sorgulayan yapıtlardı. Daha yenilerden ABD'de Arthur Miller'in *Satıcının Ölümü* (1949), toplumdaki ortalama adamın trajedisini anlatır. Samuel Beckett'de trajediyi insanlık durumu olarak ele alır. *Endgame* (1957) ve *Happy Days* (1961) Beckett'in trajik oyunlarıdır.

Sözcüğün kökeni ve özetle tragedyanın gelişimi böyle olduğuna göre, şimdi temel soruyu sorabiliriz: Trajik olan nedir? Charles Glicksberg bu soruyu şöyle yanıtıyor: Trajik, 'umutsuz' ya da 'karamsar' olduğu için değil, bütün dünyevi çözümleri reddettiği için trajiktir (Charles Glicksberg, *The Tragic Vision in Twentieth-Century Literature*, s. 50).

Trajedinin bir fenomen olarak üzerinde duran düşünür Max Scheler ise, trajik olanı evrenin temel ögesi olarak görmüştür. Ona göre 'trajik, en başta yüksek olumlu değer taşıyıcıları ara-

sında bir çatışmadır.’ Trajik bir olay insanla ilgili olmayabilir. Örneğin: Bir kalorifer kazanının patlaması sonucu bir resim galerisinin yanması trajiktir (Max Scheler, *Zum Phänomen des Tragischen*, Von Umsturz der Werte, Leipzig 1923, Cilt I, s. 237, 240, 241.). İoanna Kuçuradi’de trajik için şu açıklamayı yapıyor: “Bir durumun trajik olabilmesi için bir değer yok olması, bu değer yok olmasına da başka bir değer yol açması gerekir... Trajik çatışmada çatışan değerlerin özelliği, yok edilenle, yok eden değerlerin her ikisinin de yüksek ve aynı zamanda olumlu iki değer olmasıdır” (Prof.Dr. İoanna Kuçuradi, *Sanata Felsefeyle Bakmak*, Ayraç: Ankara 1997, s. 12). Scheler, üstün değeri yok eden aşağı bir değer olursa trajiğin yine ortaya çıktığını söylemektedir. “Eksiksiz bir dünyada, ahlak düzenine katılan bir dünyada, herkesin gerektiği gibi davrandığı, her şeyin yerli yerinde olduğu bir dünyada trajedi ortaya çıkamaz” (Kuçuradi, *ibid.*, s.18).

Trajik durumda kişiler bağımsızdır; ancak, trajik durumdaki kişi veya roman kişisi (*figür*) belli bir yönde eylemde bulunmasını gerektiren trajik zorunluluk özgürlüğünü yaşar. Bu zorunluluk, bir felakete karşı tüm gücümüzle, her şeyi kullanıp karşı koysak da o yine akışını sürdürecektir ve yapacağını yapacaktır. Burada trajik yazgının değişmemesi söz konusudur. Bu nedenle trajik zorunluluk akılcı ve özgür seçimlere yer bırakmaz (Kuçuradi, *ibid.*, s. 21).

Genelde soylu kişiler trajik durumlarla karşılaşabilir. Sezar ve Brutus örneğinde olduğu gibi, soylu kişi öldürdüğü soylu kişiyi sevmesine karşın öldürmüştür. Trajik olan budur. Trajik kişiler ve roman kahramanları erdemlerinin yanlına düşerler, kahramanı kahraman yapan eylem, onu yok eder de... Trajik ile nihilizm çoğu kez karıştırılmaktadır. Kitapta nihilizmle ilgili romanların çözümlenmesine de kapsamlı olarak yer verilmiştir. Nihilizm, trajik gerçekçi bakış açısından, Çernişevski, Turgenyev, Dostoyevski gibi Rus romancılar bağlamında ayrıntılı olarak incelenmiş ve eleştirilmiştir. Nihilizm, gerçekte içsel ya da dışsal olarak hiçbir ahlaki otorite olmadığı kuşkusunun dolaysız bir sonucu olarak ortaya çıkan psikolojik bir durum ve düşünce biçimidir. Varlığın ‘amaç’, ‘birlik’, ‘maksat’ ve ‘gerçeklik’ gibi kav-